

Qısa Arayış

Cinayət yolu ilə əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılması beynəlxalq birliyin diqqət mərkəzində olan problemlərdən biri olaraq qalmaqdadır. Hazırda maliyyə sektorunda «çirkli pulların» yuyulmasına qarşı fəaliyyət sahəsində müvafiq tədbirlər görülməkdədir.

2000-ci ilin 30 oktyabr tarixində İsveçrənin Volsberq vilayətində dünyanın 12 aparıcı bankının cinayət yolu ilə əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılmasının qarşısının alınması mövzusu üzrə işçi sessiya keçirilmişdir. Həmin banklara aşağıdakılar aiddir: «*ABN Amro N.V.*», «*Barclays Bank*», «*Citigroup*», «*Bank of Tokyo-Mitsubishi, Ltd.*», «*Credit Suisse Group*», «*Deutsche Bank AG*», «*Goldman Sachs*», «*HSBC*», «*J.P. Morgan Private Bank*», «*Santander Central Hispano, S.A.*», «*Société Générale*», «*UBS AG*». Bu tarixdən etibarən işçi sessiyalarda nümayəndəlik prinsipi əsasında iştirak edən banklara «Volsberq Qrupu» adı verilmişdir.

2000-ci ilin 30 oktyabr tarixində Volsberq Qrupu, Stanley Morris və Mark Pieth, habelə «Transparency International» təşkilatı tərəfindən Volsberq prinsipləri qəbul olunmuşdur – xüsusi bank sektorunda çirkli pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyət üzrə Ümumi Direktivlər.

Volsberq prinsipləri bank siyasətinin müxtəlif istiqamətlərini və cinayət yolu ilə əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılması üçün bank sistemindən istifadə olunmasının qarşısının alınması mexanizminin əsas elementləri müəyyən edir. Volsberq prinsiplərinə görə, müştərilərlə əlaqələrin yaradılması çərçivəsində istənilən bankın siyasəti bilavasitə onların gəlir və ya maliyyələşdirmə mənbələrinin qanuni mənşəyinin aşkarlanmasına əsaslanmalıdır. Bununla yanaşı, cinayət yolu ilə əldə edilmiş gəlirlərin yuyulmasına qarşı fəaliyyətin ayrı-ayrı elementləri bankların mülahizəsinə görə də müəyyənləşdirilə bilər.

Qeyd olunan sahədə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsində beynəlxalq standartların effektiv tətbiqi, habelə müştərilərlə işin düzgün təşkili müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

VOLFSBERQ PRİNSİPLƏRİ

Giriş

1. Müştərilər ilə iş
2. Müştərilərlə münasibətlərin yaradılması: əlavə yoxlama və ya diqqət tələb edən hallar
3. Müştərilər haqqında əldə olunmuş məlumatların mütəmadi qaydada yeniləşdirilməsi
4. Qeyri-adi və ya şübhəli əməliyyatların müəyyən edilməsi istiqamətində tədbirlər
5. Monitorinq
6. Nəzarətə görə məsuliyyət
7. Rəhbərliyin məlumatlandırılması
8. Əməkdaşların tədrisi və hazırlığı, məlumatlandırma
9. İnformasiyanın saxlanması
10. İstisnalar və qaydalardan kənara çıxma halları
11. Bankda pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyətin təşkili

Giriş

Belə güman edirik ki, bu tövsiyələr xüsusi bank sektoru çərçivəsində münasibətlər üçün faydalı ola bilər. Digər bazar sektorları üçün fərqli tövsiyələr də nəzərdə tutula bilər. Məlumdur ki, bu tövsiyələrin yerinə yetirilməsi üzrə siyasətin həyata keçirilməsi və prosedurların hazırlanması bankların rəhbərliyi tərəfindən icra olunmalıdır.

1. Müştəri ilə iş

1.1. Ümumi müddəalar

Bankın siyasəti cinayət məqsədləri naminə transmilli əməliyyatlardan istifadə edilməsinin qarşısının alınmasına yönəldilir. Bank yalnız o müştərilərlə işgüzar münasibətlər quracaq ki, onların maddi rifah və vəsait mənbəyinin qanuniliyi ağlabatan surətdə yoxlanılma ilə təsdiq edilsin. Bu qəbildə əsas məsuliyyət bankın həmin müştəri ilə işgüzar münasibətlərə görə cavabdeh olan əməkdaşın üzərinə düşür. Yalnız daxili yoxlama prosedurlarına əməl edilməsi həmin əməkdaşı məsuliyyətdən azad etmir.

1.2. Eyniləşdirmə

Bank öz müştərilərinin və benefisiarların şəxsiyyətinin yoxlanılmasına məsuliyyətlə yanaşmalı və müştərilərlə yalnız o zaman iş aparmalıdır ki, yoxlama tam keçirilmiş olsun.

1.2.1. Müştəri

- *fiziki şəxslər*: eyniləşdirmə şəxsiyyəti təsdiq edən rəsmi sənədlər və ya digər təsdiqedicilərin sənədləri əsasında həyata keçirilir.
- *korporativ müştərilər*: eyniləşdirmə onların lazımı qaydada təşkili və fəaliyyəti barədə sənədlər əsasında həyata keçirilir.
- *trastlar*: eyniləşdirmə onların yaradılması, fəaliyyəti və məqbul keyfiyyətlərə malik müdirlərin şəxsiyyəti haqqında müvafiq şəhadətnamənin alınması yolu ilə həyata keçirilir.

- banka təqdim edilən bütün sənədlər etibarlı olmalıdır.

1.2.2. Benefisiarlar

Hər halda benefisiarın aşağıdakı meyarlar çərçivəsində müəyyən edilməsi zəruridir:

- *fiziki şəxslər*: hesab müəyyən şəxsin adına açılıbsa, bankın əməkdaşı əmin olmalıdır ki, həmin şəxs öz adından fəaliyyət göstərir. Şübhə yarandıqda bank hesab sahibinin statusunu müəyyən etməlidir.
- *korporativ müştərilər*: müştəri hüquqi şəxsdirsə, misal üçün investisiya fondu, bankın əməkdaşı onun strukturunu (fondların hüquqi mənşəyi,

səhmdar kapitalın əsas sahibləri və ya sahibi, vəsaitin hərəkətinə nəzarət edən şəxslər) aydınlaşdırmalıdır. Bu meyarın tətbiqi səhmdar kapital payının adlı və ya adsız olmasından asılı deyil.

- trastlar: müştəri trastın idarəçisi olduqda, bankın əməkdaşı trastın strukturunu (fondların hüquqi mənşəyi, vəsaitin hərəkətinə nəzarət edən şəxslər, idarəçini əvəz edən şəxslər) aydınlaşdırmalıdır. Bankın əməkdaşı növbəti yoxlama tədbirlərinin zəruriliyini müəyyən edir.

- səhmdar cəmiyyəti olmayan hüquqi şəxslər: yuxarıda göstərilən meyarlar onlara da tətbiq olunur.

1.2.3. Vəsaitlərin idarəçilərinin və analoji vasitəçilərin adına açılmış hesablar

Bankın əməkdaşı vasitəçini lazımi şəkildə yoxlamalı və müəyyən etməlidir ki, o öz müştərilərinin şəxsiyyəti barədə məlumatlıdır, yaxud bankın tələblərinə uyğun formada müştəriləri yoxlamaq barəsində öhdəlik götürmüşdür.

1.2.4. Etibarnamə əsasında fəaliyyət göstərən və ya imza hüququna malik olan şəxslər

Əgər müştəri öz imza hüququnu və ya hesabı üzərində sərəncam vermək hüququnu etibarnamə əsasında digər şəxslərə müvəkkil edirsə, bir qayda olaraq, müştərinin özünü yoxlamaq kifayətdir.

1.2.5. Birdəfəlik və elektron bank xidmətləri göstərilən müştərilər

Bank, birdəfəlik müştərilərə xidmət zamanı və elektron bank xidmətləri göstərəkən, hesab açılmasından əvvəl əlavə eyniləşdirmə tədbirlərinin zəruriliyini müəyyənləşdirir.

1.3. Yoxlama

Aşağıdakı kateqoriyalar üzrə informasiyanın toplanması və sistemləşdirilməsi vacibdir:

- hesab açılmasının məqsədi və səbəbləri;
- hesab üzrə nəzərdə tutulan əməliyyatlar;
- maliyyə vəsaitlərinin mənbəyi (gəlir mənbəyi olan fəaliyyətin təsviri), maliyyə vəsaitlərinin qiymətləndirilməsi;
- fondların mənbələri (hesab açılması üçün istifadə olunmuş maliyyə vəsaitlərinin əmələ gəlməsi mənbələrinin və köçürmə üsullarının təsviri);
- tələb olunduqda əlavə informasiya və ya müştərinin işgüzar nüfuzuna dair digər mənbələr.

Sadalanan tədbirlər müştərinin lazımi səviyyədə yoxlanılmasını təmin etmərsə (məsələn, müştəri barəsində müsbət və dürüst informasiya mövcud olmadıqda), hesab açılmasından əvvəl müştəri ilə şəxsi görüş keçirilir.

1.4. Nəzarətə görə məsuliyyət

Tələb olunur ki, yeni hesabların açılması və yeni müştərilərlə işgüzar münasibətlərin yaradılması barədə qərar aidiyyəti bank əməkdaşından başqa ən azı daha bir əməkdaş tərəfindən qəbul olunsun.

2. Müştərilərlə münasibətlərin yaradılması: əlavə yoxlama və ya diqqət tələb edən hallar

2.1. Nömrəli və ya kodlaşdırılmış hesablar

Nömrəli və ya kodlaşdırılmış hesablar yalnız o zaman açıla bilər ki, bank müştərinin və benefisiarın şəxsiyyətini müəyyən etmiş olsun.

2.2. Yüksək riskli ölkələr

Bank, çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə sahəsində ümumi standartlara riayət etməyən və ya cinayətkarlığın və korrupsiyanın yüksək səviyyədə olan ölkələrdən vəsait alan rezident müştərilərə və benefisiarlara münasibətdə əlavə eyniləşdirmə tədbirləri tətbiq etməlidir.

2.3. Offşor yurisdiksiyalar

Offşor zonalarda yaradılmış hüquqi şəxslərlə işgüzar münasibətlərlə bağlı risklər bu sənəddə əks olunmuş müddəalar çərçivəsində minimallaşdırılır.

2.4. Yüksək riskyönlü fəaliyyət

Gəlir mənbələri pulların yuyulması riskləri ilə əhatə olunan fəaliyyətlə məşğul müştərilərə və benefisiarlara əlavə eyniləşdirmə tədbirləri tətbiq olunur.

2.5. Dövlət qulluqçuları

Mühüm ictimai vəzifə tutan və ya əvvəllər belə vəzifəni tutmuş şəxslər, məsələn, hökumət üzvləri, dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin rəhbər vəzifəli şəxsləri, siyasi partiya vəzifəli şəxsləri və s., onların ailə üzvləri və yaxın qohumları xüsusi diqqətlə yoxlanılmalıdır.

3. Müştərilər haqqında əldə olunmuş məlumatların mütəmadi qaydada yeniləşdirilməsi

Bankın əməkdaşı müəyyən format daxilində və ya müştərinin statusunda hər hansı dəyişikliklər müşayiət olunduqda, müştərilər haqqında əldə olunmuş məlumatların mütəmadi qaydada yeniləşdirilməsi üçün məsuliyyət daşıyır. Bankın nəzarət orqanları və ya müstəqil auditorlar müştəri haqqında informasiyanın dürüst və tam olması üçün informasiyanın müəyyən həcmi müntəzəm surətdə təhlil edəcəklər. Yoxlamaların müntəzəmliyi müştəri ilə işgüzar münasibətlərin həcmindən, mürəkkəbliyindən və riskyönlüliyindən asılıdır.

4. Qeyri-adi və ya şübhəli əməliyyatların müəyyən edilməsi istiqamətində tədbirlər

4.1. Qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyətin müəyyənləşdirilməsi

Bankda, müştərinin qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyətinin aşkar edilməsi və bununla bağlı görüləcək tədbirlərə dair sənəd hazırlanmalıdır. Sənəddə hansı fəaliyyətin qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyət hesab olunduğu nəzərdə tutulmalı və konkret misallar göstərməlidir.

Qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyətə aşağıdakılar aid edilə bilər:

- müştərinin hesabında onun sahibkarlıq fəaliyyətinə qeyri-mütənasib olan köçürmələrin icra olunması;
- limitdən yuxarı məbləğdə əməliyyatların aparılması;
- hesabdən tranzit hesab kimi istifadə edilməsi və ya hesab üzrə ardıcıl köçürmələrin aparılması.

4.2. Qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyətin aşkara çıxarılması

Qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyət aşağıdakı qaydada aşkara çıxarıla bilər:

- əməliyyatların monitorinqi;
- müştərinin əlaqələrinin təhlili (görüşlər, söhbətlər, ölkələrə səfərlər və s.);
- müstəqil mənbələrdən (kütləvi informasiya vasitələri, İnternet və s.) əldə olunmuş informasiyanın təhlili;
- müştərinin fəaliyyət göstərdiyi mühit barədə (məsələn, ölkədəki siyasi vəziyyət) bankdaxili informasiyanın təhlili.

4.3. Qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyət aşkar edildikdə görülən tədbirlər

Bankın əməkdaşı, bankın rəhbərliyi və/və ya nəzarət xidməti hər hansı qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyətin səbəblərini təhlil etməlidir. Təhlilin yekununda məntiqli nəticə əldə etmək mümkün olmadıqda aşağıdakı qərarlar qəbul edilə bilər:

- yüksək nəzarəti təmin etməklə müştəri ilə münasibətlərin davam etdirilməsi;
- müştəri ilə münasibətlərə xitam verilməsi;
- bu hal barədə müvafiq dövlət qurumuna məlumat verilməsi.

Dövlət qurumunun məlumatlandırılmasını daxili nəzarət strukturu icra edir və bu barədə bank inzibatçılarına (məsələn, İdarə Heyətinə, bölmə və ya auditor xidmətinin rəhbərinə) hesabat verilir. Milli qanunvericiliyin və normativ xarakterli sənədlərin tələblərinə uyğun olaraq vəsait dondurula bilər və hesab üzrə əməliyyatlar yalnız daxili nəzarət strukturunun razılığı ilə aparıla bilər.

5. Monitoring

Bank əməliyyatların monitoringinə dair xüsusi proqram tətbiq edir. Monitoringin həyata keçirilməsinə görə əsas məsuliyyət bankın əməkdaşlarının üzərinə düşür. Belə ki, bankın əməkdaşı müştərinin iri həcmli əməliyyatları, hesabdakı vəsaitin ardıcıl köçürülməsi barədə xəbərdar olmalı və 4.1-ci bəndə uyğun olaraq qeyri-adi və ya şübhəli əməliyyatların mahiyyətini başa düşməlidir. Bank, bu məqsədlər üçün avtomatlaşdırılmış sistemlərdən və ya digər vasitələrdən istifadə edilməsi barədə müstəqil qərar qəbul edir.

6. Nəzarətə görə məsuliyyət

Nəzarət, müxtəlif «nəzarət səviyyələrində» icra olunan standart tədbirləri müəyyənləşdirən sənəd əsasında həyata keçirilir (bankın əməkdaşı, bankın müstəqil bölməsi, daxili nəzarət strukturu, daxili audit xidməti). Sənəddə nəzarət tədbirlərinin müddəti, səviyyəsi, həcmi, vəzifə bölgüsü, təhlil qaydası və s. müddəalar əks edilir.

7. Rəhbərliyin məlumatlandırılması

Pulların yuyulması məsələləri üzrə fəaliyyətə dair bank rəhbərliyinin mütəmadi surətdə məlumatlandırılması qaydası müəyyən edilir (məsələn, müvafiq dövlət orqanına göndərilən məlumatların sayı, monitoringin üsulları, qanunvericilik və normativ bazada dəyişikliklər, bankın əməkdaşları üçün tədris tədbirlərinin sayı və mövzusu).

8. Əməkdaşların tədrisi və hazırlığı, məlumatlandırma

Bank, məsul əməkdaşları (*compliance-officer*) və müştərilərlə işləyən əməkdaşlar üçün pulların yuyulmasının müəyyənləşdirilməsi və qarşısının alınması metodlarının tədrisinə dair proqram tərtib edir. Bu istiqamətdə, o cümlədən qeyri-adi və ya şübhəli fəaliyyətin aşkara çıxarılması istiqaməti üzrə müntəzəm (məsələn, ildə bir dəfə) tədris tədbirləri keçirilir. Bankın əməkdaşlarına pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyət sahəsində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi barədə məlumat verilir.

İşə yeni qəbul olunmuş əməkdaşlar pulların yuyulmasının qarşısının alınması sahəsində prosedurlarla tanış olunur.

9. İnformasiyanın saxlanması

Bank, pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyətlə əlaqədar sənədlərin saxlanması üzrə standartlar müəyyən edir. Belə sənədlər azı beş il saxlanılır.

10. İstisnalar və qaydalardan kənara çıxma halları

Bank, risklərin əlavə qiymətləndirilməsini və müstəqil bölmənin rəyini tələb edən istisnaları və adi praktikadan kənara çıxan halları müəyyən edir.

11. Bankda pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyətin təşkili

Bank, pulların yuyulmasının qarşısının alınmasına cavabdeh olan müstəqil bölmə (müstəqil nəzarət departamenti, hüquq xidməti) yaradır və müvafiq şəkildə komplektləşdirir.